Lausunto 17.10.2023

Sivistysvaliokunnalle

Viite: Asiantuntijapyyntönne 10.10.2023

Asia: Lausuntopyyntö HE 41/2023 vp ja VNS 1/2023 vp

Suomen Opiskelija-Allianssi - OSKU ry kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua otsikossa mainittuun hallituksen esitykseen sekä suunnitelmaan liittyen ja lausuu kunnioittaen seuraavaa:

Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry keskittyy tässä lausunnossaan ottamaan kantaa talousarvioon ja julkisen talouden suunnitelmaan ammattiin opiskelevien ja yleisesti nuorten näkökulmasta huomioiden opiskelijoiden ja nuorten osallisuuteen liittyvät teemat sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon.

Yleistä

Hallitusohjelmaa läpileikkaava teema työllisyyden nostamisesta, talouskasvun parantamisesta ja julkisen talouden vahvistamisesta näkyy vahvasti budjettiesityksessä sekä julkisen talouden suunnitelmassa heijastuen negatiivisella tavalla opiskelijoihin ja nuoriin. Ammatilliseen koulutukseen ei onneksi kohdisteta suoria leikkauksia, mutta lisääntyvä opiskelijamäärä kasvukeskuksissa ja vaativan erityisen tuen lisääntynyt tarve aiheuttaa oppilaitoksille paineita rahoittaa omakustanteisesti annetut opiskelijatyövuodet. Nuorten hyvinvointiin ei ole tulossa esityksessä parannuksia, vaikka pitkittyneiden ja hoitamattomien mielenterveysongelmien tiedetään pahenevan entisestään.

Erityisen suurta huolta esityksessä herättää monen suuntaiset suorat leikkaukset tai indeksijäädytykset opiskelijoiden toimeentuloon. Inflaatiota ja leikkauksia paikataan opintolainana valtiotakauksen määrän nostamisella, joka johtaa lainapainotteisuuden vahvaan lisäämiseen. Vaikka käsitteellisesti opintoetuuksiin lasketaan myös opintolaina, niin todellisuudessa opiskelijoiden velkataakka lisääntyy merkittävästi, eikä se kannusta millään tapaa suorittamaan korkeampia tutkintoja tai muutoinkaan syventämään osaamista opintotuen varassa. Opintotuen tarkoitus on taata opintojen täyspäiväinen suorittaminen, mutta pahimmillaan useiden kymmenien tuhansien eurojen lainataakka nykyisillä koroilla ei kannusta opintojen nopeampaan suorittamiseen vaan päinvastoin liialliseen työn tekemiseen, joka uuvuttaa ja hidastaa opintoja.

Talousarvioesityksessä kuten hallitusohjelmassakaan ei ole tehty toimenpiteitä sukupuolten välisen tasa-arvon parantamiseksi riittävällä tavalla. Talousarviossa on kiinnitetty siihen huomiota kunkin ministeriön hallinnon alan toiminnassa, mutta ei toimenpiteisiin, jotka vaikuttaisivat muuhun väestöön juurikaan. Ammatillisen koulutuksen eri alat ovat edelleen hyvin vahvasti segregoituneita sukupuolten mukaan, ja erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat kokevat muita enemmän syrjintää ja häirintää.

Lausunto 17.10.2023

Hallituskaudella keskeisiä tavoitteita ovat koulutustason ja koko väestön osaamistason nostaminen ja oppijoiden hyvinvoinnin parantaminen. Korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrä pyritään nostamaan mahdollisimman lähelle 50 prosenttia vuoteen 2030 ja edetään kohti tavoitetta nostaa Suomen korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrä OECD:n kärkimaiden tasolle. Suomesta luodaan kansainvälisesti houkutteleva paikka opiskella, tutkia ja investoida. Aikuisten tutkintokoulutusta suunnataan erityisesti koulutustasoa nostavaan tai työmarkkina-asemaa parantavaan koulutukseen.

OSKU pitää hallituksen tavoitetta erinomaisena, ja on erityisen kiitollinen siitä, että osaamistasosta puhutaan koulutustasosta erillään. Toivoisimme entistä laajemmin puhetta nimenomaan osaamistason nostosta ja että ammatti- ja erikoisammattitutkintojen rooli ja merkitys huomioitaisiin tässä laajemmin. Ammatillisen koulutuksen, erityisesti juuri AT ja EAT sekä pienempien tutkintojenosien avulla voidaan syventää työväestön osaamista ja varmistaa elinikäistä oppimista. Sen sijaan budjettiesityksessä ilmenevät leikkaukset useilla eri sektoreilla, eivät ole omiaan edistämään koulutus- ja osaamistason nostoa millään tavalla.

Pidämme kuitenkin hyvin tärkeänä, että ammatillisen perustutkinnon jatko-opintokelpoisuus varmistetaan jatkossakin ja ammattiin valmistuneilla on riittävät tiedot ja taidot hakeutua korkea-asteelle niin halutessaan. On erittäin hyvä, että kolme vuotta sitten otettiin käyttöön todistusvalinta myös ammatillisesta ammattikorkeaan, ja tunnustetaan näin myös ammatillisen tutkinnon tuottama osaaminen korkeakouluopinnoissa. Olisi myös tärkeää miettiä, miten yliopistoissa voitaisiin nähdä ja tunnistaa paremmin ammatillisen koulutuksen tuottama osaaminen ja helpottaa amisten reittejä koulutusjärjestelmän sisällä.

Hyvästä kehityssuunnasta huolimatta meillä arvostetaan yhteiskunnassa edelleen enemmän yleissivistäviä ja akateemisia valmiuksia kuin kädentaitoja, vaikka usealla akateemisella alalla käytännönläheinen tausta voisi tukea opinnoissa enemmän. Koulutustason noston saavuttamiseksi tarvitaan yhä enemmän ammatillisen taustan omaavia opiskelijoita hakeutumaan korkea-asteelle, ja selvitimme OSKUssa keskeisiä syitä sille, miksei osa koe haluavansa jatkaa opintoja korkea-asteelle.

OSKUn tekemässä AMIS2022-tutkimuksessa **60 % vastanneista totesi, etteivät yhteisten aineiden opinnot anna riittäviä valmiuksia opiskeluun ammattikorkeakoulussa. Puolestaan 71 % on sitä mieltä, etteivät yhteisten aineiden opinnot anna riittäviä valmiuksia opiskeluun yliopistossa.** Puolet vastanneista kokee, ettei ole saanut riittävästi tietoa, ohjausta ja tukea ammattikorkeakouluun hakemiseen ja puolestaan 64 % yliopistoon hakemiseen. Lisäksi 20 % kokee, ettei ole saanut tietoa korkeakouluun hakemisesta ja muista korkeakoulujen tarjoamista mahdollisuuksista. Vastanneista kuitenkin yli kolmasosa (36 %) on sitä mieltä, ettei amiksia kannusteta riittävästi hakemaan korkeakouluun. Myös taloudellinen tuki ilmaistiin monessa avoimessa vastauksessa.

Lausunto 17.10.2023

Ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus

Oppimisen tukea ja opinto-ohjausta vahvistetaan ammatillisessa koulutuksessa ja lukiokoulutuksessa. Vuodelle 2024 ehdotetaan 10 milj. euroa nivelvaiheesta toisen asteen tutkinnon suorittamiseen ulottuvan selkeän ja saumattoman oppimisen tuen järjestelmän kehittämiseen ja käyttöönottoon. Tavoitteena on sujuvoittaa nivelvaiheen koulutusvalintoja, vähentää koulutuksen keskeyttämistä, parantaa opiskelijoiden edellytyksiä tutkinnon suorittamiseen ja vahvistaa opiskelijoiden hyvinvointia. Aiempien päätösten mukaisesti ehdotetaan oppivelvollisuuden laajentamisen ja maksuttoman toisen asteen toimeenpanoon kohdennettavaksi yhteensä 92 milj. euroa ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen järjestäjille.

OSKU pitää tärkeänä, että erilaisiin tuen tarpeisiin on kiinnitetty huomiota ja ehdotettu panostuksia. Puute opinto-ohjaajista, räjähdysmäisesti lisääntynyt erityisen ja vaativan erityisen tuen tarve ovat kuitenkin niin suuria, ettei niitä yksistään ratkaista 10 miljoonan menolisäyksellä. Kannamme suurta huolta erityistä tukea sekä vaativaa erityistä tukea tarvitsevista, joille ei meinaa löytyä kaikkialta Suomesta opiskelupaikkaa erityisammattioppilaitoksesta tai tarvittavaa tuen määrää tavallisessa oppilaitoksessa. Tämän vuoksi määrärahoja tulisi nostaa niin, että opiskelupaikat erityisissä ammattioppilaitoksissa kasvaisivat niillä seuduilla, jossa haastetta on. Opiskelijoilla tulee olla asuinpaikasta riippumatta tosiasiallinen oikeus saada sen verran tukea, kuin tilanne edellyttää. Ei ole millään tavalla opiskelijan, työelämän tai oppilaitoksen etu, jos erityistä tukea tarvitseva joutuu opiskelemaan muiden mukana vailla tukitoimia.

Näemme opinto-ohjauksen keskeisenä teemana erityisesti laadun ja tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta. Lakiin aiemmin kirjattu jälkiohjausoikeus ammatilliselle puolelle on erittäin tervetullut ja tärkeä uudistus, mutta tämän lisäksi ammatillinen koulutus tarvitsee kipeästi lisää ohjaajia. Erilaisten laskelmien mukaan, jotta tavoite edes 200 opiskelijasta ohjaajaa kohden toteutuisi tarvittaisiin jopa 500 opinto-ohjaajaa lisää. Pahimmillaan yhdellä opinto-ohjaajalla voi tällä hetkellä olla noin 800 opiskelijaa ohjattavissa, ja se on aivan liikaa, jotta laadukas ja yksilöllinen opinto-ohjaus olisi aidosti kaikkien opiskelijoiden saavutettavissa.

Eroja paikkakuntakohtaisesti on paljon, ja se on hyvin ongelmallista yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Alojen sukupuolittuneisuutta voitaisiin purkaa paremmin, mikäli jokaisella opinto-ohjaajalla olisi aidosti aikaa perehtyä jokaisen oppijan vahvuuksiin ja mielenkiinnon kohteisiin paremmin ja varmistaa, ettei vallallaan olevat stereotyyppiset sukupuoliroolit estä haluamalleen alalle hakeutumista. Myös vääriä alavaintoja voitaisiin ehkäistä perusteellisemman ohjauksen avulla, kun oppilaat ovat aidosti tietoisia kaikista vaihtoehdoistaan.

Opintotuki

Opintotukeen ehdotetaan 870 milj. euroa, joka on n. 120 milj. euroa enemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Nousu johtuu erityisesti opintolainojen takausvastuusuoritusten määrän kasvusta sekä koulumatkatukimenojen kasvusta.

Lausunto 17.10.2023

Opintorahan indeksikorotukset jäädytetään vuosiksi 2024—2027, mikä vähentää määrärahatarvetta nimellisesti arviolta 50 milj. euroa vuoden 2027 tasolla. Opintorahan huoltajakorotuksen tasokorotukseen osoitetaan 5 milj. euroa. Opiskelijoiden yleisen asumistuen rinnalle selvitetään ja kehitetään yhteisasumista suosiva ja taloudellisesti houkutteleva vaihtoehto. Hallitus myös käynnistää opintotuen kokonaisuudistuksen.

Opintotukitoiminnan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteena on:

— opiskeluajan toimeentulon turvaaminen ja opintotuen mitoittaminen siten, että mahdollistetaan tasa-arvoiset edellytykset osaamistason nousuun tukemalla omaehtoiseen koulutukseen hakeutumista ja päätoimista opiskelua.

Opintotukilain (65/1994) mukainen opintotuki koostuu opintorahasta, opintorahan huoltajakorotuksesta, asumislisästä ja opintolainan valtiontakauksesta. Opintotuen tarkoituksena on turvata opintojen aikaista toimeentuloa.

Opintolaina korostaa koulutuksen investointiluonnetta. Opintolainaa nostanut ja määräajassa korkeakoulututkinnon suorittanut on oikeutettu opintolainahyvitykseen tai opintolainavähennykseen, minkä tarkoituksena on kannustaa tutkinnon suorittamiseen tavoiteajassa.

Asumistuesta poistetaan ansiotulovähennys, asumistuen perusomavastuuta korotetaan ja tasoa tarkistetaan. Myös asumistuen kuntaryhmiä yhtenäistetään. Omistusasuntoon ei saa jatkossa asumistukea. Lisäksi yleisen asumistuen ja elatustuen indeksikorotukset jäädytetään.

OSKU on hyvin huolissaan opintotukeen ja asumistukeen tehdyistä kirjauksista, sillä ne heikentävät opiskelijoiden jo ennestään heikkoa sosiaaliturvaa huomattavasti. Opintotuki laahaa jo nyt merkittävän osan jäljessä, kun sitä ei alun alkaen ole sidottu indeksiin. Opintotuki itsessään muodostaa melko pienen osan opiskelijan kokonaisetuuksista, ja sen heikennys vie opintotuen tarkoitusta enemmän ja enemmän pois päätoimisten opintojen mahdollistajana. Samaan aikaan on valmisteilla mittavat asumistuen leikkaukset sekä aikuiskoulutustuen lakkautus. OSKU vaatii, että leikkausten yhteisvaikutuksia tarkastellaan paremmin ja kokonaisuutena, ja huomioidaan erityisesti vaikutukset opiskelijoiden opintojen suoritusaikoihin, jaksamiseen ja osaamistasoon.

Ammatilliselle opiskelijalle tilanne riittävän sosiaaliturvan suhteen on erityisen hankala, sillä opintolainasta ei makseta korkeakoulujen tapaan mitään hyvitystä, vaikka olisi miten nopeasti ja hyvin saanut opintonsa suoritettua. Toimeentulotukea ei voi saada, ilman että on nostanut lainaa. Alaikäisillä ei ole oikeutta asumistukeen, vaikka moni joutuu muuttamaan varhaisessa vaiheessa opintojen perässä pois kotoa, ja huoltajien tulorajat ovat matalat. Iso osa opintojen suorittamisesta tehdään erilaisissa työssäoppimisissa täyttä työviikkoa tehden usein palkatta, ehkä vielä muutamia kirjallisia opintoja samalla tehden. Monelle ammatilliselle opiskelijalle työnteko tukee opintoja ja turvaa toimeentuloa, mutta ei voi olla niin, että työteko on välttämätöntä täyspäiväisten opintojen rinnalla voidakseen kustantaa oman elämisen.

Lausunto 17.10.2023

Oppivelvollisuusikäisille taataan teoriassa maksuton koulutus, mutta todellisuudessa alavalinnat jäävät hyvin kapeiksi, mikäli matka- ja asumiskuluja kustannetaan etenkin pienemmillä paikkakunnilla. **On kohtuutonta, että tietyissä tilanteissa myös alaikäiset toisen asteen opiskelijat joutuvat nostamaan lainaa selvitäkseen opinnoista ja turvatakseen toimeentulossa.** Lyhyessä ajassa ammatillisten opiskelijoiden nostamat lainamäärät ovat tuplaantuneet kolminkertaisiksi, eikä kaikilla ole valmistumisen jälkeenkään työelämässä sellaista tulotasoa, jolla lainaa voisi ongelmattomasti maksaa pois.

OSKU huomauttaa, että koulutuspolitiikassa yksi hyvin huolestuttava ja lukuisten tahojen jakama huolenaihe on koulutuksen periytyvyys, vaikka opiskelu itsessään onkin lähes maksutonta eri koulutusasteilla. Täyspäiväisten opintojen tekeminen sellaisen määrän töitä ohella, jolla voi elättää itsensä ja mahdollisen perheen on niin kuormittava yhdistelmä, että useampi tyytyy jäämään työelämään turvatakseen riittävää toimeentuloa. **OSKUn vuonna 2022 tekemän AMIS-tutkimuksen mukaan vastaajista 41 % ilmoitti syyksi olla hakeutumatta korkeakouluun ammatillisen koulutuksen jälkeen sen, että työteko on heille opiskelua kannattavampaa**. Sosioekonomisten taustojen vaikutus koulutuksen valintaan on erittäin vahva, jota kyseinen hallituksen esitys on omiaan vain vahvistamaan.

OSKU näkee, että opiskelijan toimeentulon heikennykset ovat vaarallisella tavalla koko yhteiskunnan kannattamia koulutuspoliittisia tavoitteita vastaan. Opintojen aikaisella toimeentulolla on suora yhteys opiskelun mahdollisuuksiin, kannusteisiin sekä opiskelukykyyn. Opiskelijoiden toimeentulon heikentäminen ja osaamis- ja koulutustason nostaminen yhtä aikaa ei ole mahdollista. Opiskeluaikojen lyhentäminen ja koko ikäluokan kouluttaminen toisen asteen tutkintoon jäävät toteutumatta, kun työnteko ja perusturvan käyttäminen tulevat entistäkin houkuttelevammiksi vaihtoehdoiksi nuorille ja mahdollisuus tulla toimeen päätoimisena opiskelijana heikkenee. Lopulta työelämään astuu entistä vähemmän, velkaisempia ja uupuneempia vastavalmistuneita osaajia, joita yhteiskuntamme kipeästi tarvitsisi.

Lukuisten tutkimusten ja selvitysten mukaan juuri jaksaminen ja kasvavat mielenterveysongelmat ovat suurin syy siihen, ettei opintojen suorittaminen suju ja työelämään siirrytään valmiiksi uupuneina. Stressi taloudellisesta pärjäämisestä ja tulevaisuudesta on valtava kuormitustekijä, joka vaikuttaa jaksamiseen ja mielenterveyteen. Suomi tarvitsee kipeästi uusia osaajia, mutta leikkaamalla opiskelijoilta vain viivytetään valmistumista ja ajetaan opiskelijoita loppuun. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaiseman vaikutusarvion mukaan ikäryhmittäisessä tarkastelussa suurimmat vaikutukset kohdistuvat 18–24 vuotiaisiin. Myös ikäryhmissä 25–34 vuotta ja 55–64 vuotta vaikutukset ovat muita ryhmiä suurempia. Opiskelijoiden suuri osuus nuorten ikäluokissa sekä ansioturvaa saavien ja pitkäaikaistyöttömien osuus vanhempien ikäryhmässä selittävät vaikutuksia. Yli 65-vuotiaisiin kohdentuvat vaikutukset ovat varsin pieniä. Myös alaikäisiin kohdistuvat suhteelliset vaikutukset ovat pienempiä työikäisten ikäluokkiin verrattuna.

Lausunto 17.10.2023

Nuorisotyö

Nuorisotyön määrärahoihin ehdotetaan 73,7 milj. euroa, joka on 4 milj. euroa vähemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Nuorten syrjäytymisen ehkäisyä toteutetaan hallitusohjelman mukaisesti.

OSKU ei voi kannattaa nuorisotyöhön esitettyä vähennyksiä. Nuorisotyöllä sen moninaisuudessaan on keskeinen vaikutus siihen, miten mahdollisimman moni nuori saadaan tuntemaan osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta yhteiskuntaan saaden oman äänen esiin. Koronapandemia, sodat maailmalla ja erityisesti lähialueilla, hintojen nousu ja lisääntyneet mielenterveysongelmat ovat omiaan johtamaan siihen, että useampi nuori syrjäytyy ja kokee itsensä ulkopuoliseksi. Talousarviossa ei mainita sanallakaan hallitusohjelmaan kirjatun lasten ja nuorten terapiatakuun toteutumista, vaikka lukuisten selvitysten ja tutkimusten mukaan hoitoon on liian vaikea päästä ja se johtaa entistä vakavimpiin ongelmiin.

Uusimman, vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan oman terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevien oppilaiden osuus on kasvanut Kouluterveyskyselyissä vuodesta 2015 alkaen, erityisesti tytöillä. Viime keväänä perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sekä lukion ja ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista noin joka neljäs (25–29 %) koki oman terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Tytöt (31–40 %) kokivat oman terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi poikia (16–20 %) merkittävästi yleisemmin.

OSKU pyytää edellä mainittujen perusteiden nojalla, että Sivistysvaliokunta huomioi mietinnössään hallituksen toimenpiteiden laajat ja merkittävät heikentävät vaikutukset opiskelijoiden ja nuorten elämään, jaksamiseen ja opintojen suorittamiseen.

Helsingissä 17.10.2023

Suomen Opiskelija-Allianssi – OSKU ry

Venla Tilli
puheenjohtaja

Eemeli Rajala
pääsihteeri

Lisätietoja:
- edunvalvonnan koordinaattori Emma Holsti, emma.holsti@osku.info, 0404108814